

ВСЕ ПОВЕЧЕ ИКОНОМЕТРИЯ В ОБУЧЕНИЕТО НА ИКОНОМИСТИТЕ*

След трите последователни стереотипни издания през 1995, 1998 и 1999 г. във Великотърновското издателство "АБАГАР" на учебника "Въведение в иконометрията" свищовското академично издателство публикува през 2005 и допечата през 2006 г. ново издание на учебник със заглавие "Иконометрия". Заедно с публикувания в Ст. Загора през 2000 г. друг учебник със същия надслов "Иконометрия" на доц. д-р Димитър Аркадиев, издадените учебници на проф. д-р ик.н. Ал. Димитров са единствените помагала за висшите икономически училища в тази област у нас. Тази учебна дисциплина беше въведена под друго наименование още през 1976 г. по инициатива на проф. В. Цонев. Тя се преподаваше в УНСС пред студентите от специалност "Статистика", по-късно преименувана в "Статистика и иконометрия". Такава специалност има вече в трите държавни висши училища у нас: в УНСС – София, в Икономическия университет – Варна и в СА "Д. А. Ценов" – Свищов, където се изучава основен курс по въведение в иконометрията по учебника на проф. Ал. Димитров и с неговото лично участие.

Обучение по иконометрия обаче се провежда при бакалаврите в Стопанския факултет на СУ "Климент Охридски", в Стопанския факултет на ВТУ "Св. Св. Кирил и Методий", както и в специалностите "Икономикс" и "Финанси" на УНСС. От следващата учебна година се предвижда включване на иконометрията в новите бакалавърски програми за всички специалности на факултета "Управление и информатика" в УНСС-София. Иконометрията не присъства в учебните програми на другите специалности от училищата във Варна и в Свищов. Интерес към иконометрията, както и реализация, има при обучението на магистри в УНСС, а също и на докторанти в Свищов и в Икономическия институт на БАН, където проф. Ал. Димитров проведе такива занятия по специално подготвена програма.

Изучаването на иконометрията е една потребност за икономистите, която все още не е достатъчно разбрана у нас. Освен това липсва и подготвен състав от преподаватели. Изучаването ѝ от студенти-икономисти е затруднено поради недостатъчната им базова подготовка в образованието и неосигурената материална база за провеждане на лекционни и семинарни занятия, упражнения и извънаудиторна работа.

В западните университети иконометрията е въведена в различен състав и хорариум при обучението на икономистите. За първи път в света тя се е изучавала в Япония от началото на 50-те години на миналия век. Първоначално това е на основата на прекрасния учебник "Иконометрични методи" на манчестърския професор Дж. Джонсън. Докато през 60-те години са публикувани около десетина

* Димитров, Ал. Иконометрия (учебник). Академично издателство "Ценов" – Свищов, 2005, 304 с.

учебника по иконометрия, а през 70-те те са близо 100, то в края на миналия век техният брой се увеличи значително както по публикувани езици, така и по места на разпространение. С това се отбелязва повишаващият се интерес към обучението на икономистите по иконометрия.

По повод на първото издание на учебника "Въведение в иконометрията" преди 10 години бяха публикувани две рецензии за книгата: в Свищов от проф. д-р Надежда Николова и в София (сп. "Икономическа мисъл") от ст. н. с. д-р Васил Цанов. Първоначалното издание на "Въведение в иконометрията" е цитирано в учебника "Иконометрия" на проф. Мирослава Момирска-Мариянович, издаден през 1997 г. в обем от 620 с. на македонски език за студентите от Економския факултет на Скопския университет в Република Македония.

Новото издание на рецензирания учебник се състои от четири части с общо петнадесет основни точки, предговор и заключение. Частите са: "Основни понятия на иконометрията", "Детерминирани модели", "Иконометрични методи за измерване" и "Програмно иконометрично осигуряване за персонални компютри". Учебникът "Иконометрия" не се различава съществено от първоначалното издание, въпреки че има съкращаване на текста в началните части и е прибавена нова част, непосредствено ориентирана към приложната иконометрия. Включени са примерни програми, написани на иконометричния програмен език "Соритек", заедно с реални данни за решаване на приложни икономически задачи. Както изтъква авторът в предговора на изданието, "разликите (с предишното издание, б. а.) са по-подчертани в макроструктурата" (на учебника, б.а.), като по-нататък той изтъква, че "... е възприето повече съдържателното изложение вместо по-формалното структуриране отпреди". В това издание е изведен приложният характер на иконометрията, каквато начална потребност има при обучението на широк профил икономисти по тази учебна дисциплина.

Първата част на книгата надхвърля ограничените рамки на повечето учебници по иконометрия, ориентирани предимно към статистическите аспекти, и разисква иконометричния подход като средство и методология за измерване на икономически обекти. Този въпрос, добре застъпен и разглеждан в обучението на студенти при природните и техническите науки, в образованието по икономика все още не е намерил необходимия цялостен отговор. В учебника е направен подходящ опит в тази посока. Наред с единиците на измерване в икономиката, които традиционно имат неоспоримо място и приложение в икономическата област, в учебника се засягат проблемите на размерността и несистематичните грешки в икономическите измервания, надхвърлящи рамките на стопанската практика и имащи както практическо, така и теоретично значение. Въпреки множеството определения на иконометрията, авторът е успял да ги сведе до пет групи, без задължително да подчертава необходимостта да се възприеме една или друга дефиниция, което според него не е от особено значение за иконометричната практика и за прилагането на иконометрията.

Детерминирани модели в монографията са сведени до четири групи: параметрични, динамични, модели на съотношения (връзки и зависимости) и комплексни. По същество това са модели от арсенала на математическата икономия и преди всичко служат като фундамент и методология за описание на икономически явления и процеси. Особен акцент е поставен върху комплексните модели, които прилягат най-добре на икономическите системи и тяхната характеристика като комплексни системи. Именно от тях тръгна съвременният аспект на измерването на икономиката, с което се отбеляза новото съдържание на иконометрията, по-различно от класическите процедури на измерване с помощта на статистическите методи независимо от тяхното доразвитие напоследък. В тази част са отправени предизвикателства към икономическата теория и се утвърждава потребността от изучаване на иконометрията от всички икономисти. За съжаление в книгата не е разкрита цялостната гама от възможни аспекти на описание на икономическите системи. Вероятно това трябва да бъде самостоятелен клон на иконометрията или по-скоро на специален курс по иконометрични модели, какъвто се чете на магистрите по статистика и иконометрия в трите държавни висши икономически училища.

В третата част на учебника са включени иконометрични методи за измерване, като са подбрани тези, които тръгват от теоретичната статистика и минават през особеностите на икономическите модели. С някои изключения, какъвто е случаят с макар и ограниченото разглеждане на спектралния анализ, не е постигната необходимата ширина на изложение на съвременни иконометрични методи, които са добре застъпени в чуждите учебници по иконометрия. Авторът се е предпазил от прекомерното фетишизиране на някои методи, имащи своето място в теория на иконометрията, но неотговарящи достатъчно на естеството на икономическите данни и процесите, които те характеризират. Все пак нека тези, които изучават иконометрията, сами да преценят какво и докъде е необходимо. Вероятно това щеше да надхвърли изискванията към обучаващите се в този начален етап на усвояване на дисциплината. В случая авторът е проявил прагматичен реализъм, който все пак не е неоспорим.

Наред с някои по-общи методологични бележки, без да се отива до разискване на същността на използвания програмен език "Соритек", особено място в четвъртата част е отделено на решаването на избрани типови и примерни иконометрични задачи. Подробното разискване на програмните иконометрични средства би трябвало да бъде задача на специален курс по иконометрично програмиране. Целта, която се поставя в учебника, не е само илюстрация на програмите, но има съдържателен контекст. Идеята не е реализирана напълно, но са направени препратки към други публикации на автора, в които тази празнота се запълва.

Книгата представлява полезно помагало, в което е отразен дългогодишният изследователски опит на проф. Димитров. Независимо от това тя не е лишена от непълноти и несъвършенства. Някои от тях вече бяха

посочени, но могат да се добавят неща, които биха били полезни при бъдещи издания на учебници по иконометрия. Би могло да се препоръча оформлението и систематизацията, използвани при изложението на предишния учебник "Въведение в иконометрията". Независимо че в новото издание е засилен прагматичният аспект, все пак преобладава академичният стил на изложение, който затруднява усвояването на материала от студентите, особено в бакалавърската степен на обучение.

Желателно и полезно би било към учебника да се приложи на електронен носител програмният език, а също и съставените програми и използваните съответни реални данни. Търсенето в Интернет създава трудности. По философия на програмиране "Соритек" е близък до редица други програмни езици от този род, които могат да бъдат доставени чрез заплащане. Той обаче изпълнява почти аналогични, макар и в известен смисъл елементарни функции, което е достатъчно за начално практическо обучение. В познатите версии "Соритек" не изисква високи параметри за конфигурацията на компютъра. Повече от 10 години не е ставало дума за неговото развитие, докато за това време други програмни продукти се развиваха и усъвършенстваха непрекъснато.

Разпространено е и преобладава заключението, че в повечето случаи достъпът до програмните иконометрични средства и техните реализации е сравнително по-ограничен (в някои случаи и финансово), отколкото описанията на моделите и резултатите от тяхната реализация, което може да се намери в публикациите. Това е пречка за приложно ориентираното обучение по иконометрия, въпреки че за университетското образование се правят специални намаления. Недостатъчният интерес към обучението по иконометрия у нас пречатства инициативите на висшите училища за закупуване на иконометричен софтуер и за провеждане на практически занятия по тази дисциплина. Преобладават статистическите програмни продукти, с които се решават сравнително по друг кръг от задачи, много често извън икономическите.

Все още при икономистите преобладават вербалните модели и логическите заключения вместо въвеждането и широкото използване на изчислителни процедури. Те са необходими на стопанската практика и наред с това служат за осмисляне и доразвитие на икономическата теория. Природните и техническите науки осъществиха бърз прогрес в своята теория и практика благодарение преодоляването на бариерата на реалния експеримент и натрупването на резултати за реалния живот. Икономическата наука все още е далеч от такова разбиране за експеримента, но то е нужно, може би в друг смисъл и направление. Вероятно желаният прогрес ще бъде постигнат. Може да се очаква, че съществена роля в случая ще играе иконометрията, така както първоначално беше замислена при нейното създаване през 20-те години на миналия век.

Проф. д-р ик. н. Иван Стойков